

УДК 346.1

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Куценко Д.О., Бігвава Н.М.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

В даній статті було досліджено законопроект Кодексу України з процедур банкрутства. Проаналізовано питання щодо банкрутства фізичних осіб, випадки, коли боржник може звернутися до суду із заявою про банкрутство, а також про функціонування даного закону в Україні. Місце арбітражного керуючого в даній процедурі.

Ключові слова: банкрутство, фізичні особи, законопроект Кодексу України з процедур банкрутства, борги, боржник.

Постановка проблеми. Банкрутство в Україні є поширеним явищем. Вкрай важливим питанням, як з правової, так і з технічної точки зору є врегулювання проблеми банкрутства громадян. Нові законодавчі ініціативи свідчать про те, що внесення змін до нормативних актів не є системними, що можуть призвести до значних протиріч і, як результат, унеможливить прийняття справедливих рішень судами і виконанням цих рішень виконавчими службами. Тому треба зазначити, що в цьому питанні слід обрати шлях досконалого попереднього врегулювання правовідносин щодо банкрутства фізичних осіб. В наукових виданнях і пресі неодноразово обговорювалися нові зміни в законодавстві України стосовно банкрутства фізичних осіб.

На разі у Верховній Раді зареєстровано законопроект Кодексу України з процедур банкрутства № 8060 від 26.02.2018, який включено до порядку денного під № 2543-VIII від 18.09.2018 року, і пройшовши всі етапи, вже готується на підпис. Даний законопроект має на меті покращити інвестиційний клімат в Україні, забезпечити легкість ведення бізнесу та зменшити зловживання у процедурах банкрутства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням вирішення проблем правового регулювання банкрутства в Україні присвячено дослідження вчених Р.Г. Афанасьєва, Б.М. Полякова, який розглядав теоретичні питання щодо правової природи принципів та методів правового регулювання банкрутства. Дослідження О.М. Бірюкова спрямовано на розгляд аспектів реформи законодавства про банкрутство, а саме – перегляд концепції нового закону, а також проблеми банкрутства фізичних осіб.

Метою статті є дослідження положень законопроекту Кодексу України з процедур банкрутства та, щодо банкрутства фізичних осіб та внесення пропозицій щодо їх вдосконалення.

Викладення основного матеріалу. Протягом останніх років було розроблено сім законопроектів, що мали вносити зміни до застарілого законодавства з банкрутства, проте розробникам вдалося досягти згоди щодо відкликання всіх існуючих проектів та внести один узагальнений законопроект.

Кодекс складається з чотирьох книг. Перша – регулює загальні положення і терміни, друга – регулює діяльність арбітражних керуючих, третя – регулює питання банкрутства юридичних осіб, а четверта – банкрутство фізичних осіб.

Найбільш революційною для національного законодавства з банкрутства є можливість банкрутства фізичних осіб, які не є підприємцями. Раніше можливість позбавитися боргів була пов'язана лише з невдалим веденням підприємницької діяльності.

Розглянемо, кому та за яких умов пощастить вийти з боргової ями в разі прийняття законопроекту Кодексу України про банкрутство. Ініціювати процедуру банкрутства громадянина зможуть його кредитори в разі наявності заборгованості, яка повинна бути розміри не менше 100 мінімальних заробітних плат (для фізичних осіб підприємців – 300 мінімальних заробітних плат), що підтверджена судовим рішенням.

Законопроектом виділено випадки, звернення боржника до суду із заявою про банкрутство, зокрема, коли існує загроза неплатоспроможності даного боржника, а саме :

1. Не зможе здійснювати поточні платежі через певні обставини.

2. Сукупний дохід за останні півроку зменшився на 50% за умови наявності непогашених кредитів.

3. Припинив погашати кредити у розмірі як 50% місячних платежів упродовж 2 місяців.

Нехтування громадянами обов'язку щодо звернення до суду у перелічених випадках, позбавить права на звільнення від боргів у майбутньому, тож роз'яснювальна робота щодо належної поведінки для осіб, які опинились у скрутному матеріальному становищі має бути забезпечена на державному рівні.

Право на звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство фізичних осіб мають боржник та кредитор.

Процес ліквідації боргів буде проходити у господарському суді за місцем проживання боржника. При відсутності у таких судів досвіду розгляду справ про банкрутство, реалізація процесу ліквідації банкрутства буде проблематичною.

Окремо варто зазначити, що справи про банкрутство фізичної особи мають розглядатися господарським судом за місцем проживання фізичної особи, що, на нашу думку, зробить ще менш доступнішим правосуддя для досить значної верстви населення, тому що господарські суди розташовані виключно в обласних центрах, а з урахуванням об'єднання судів територіально-адміністративної реформи, відстань до суду може становити сотні кілометрів.

Крім того, згідно з ч. 4 ст. 11 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», боржник подає заяву до суду за наявності майна, достатнього для покриття судових витрат. Стосовно фізичних осіб – банкрутів доцільно в законі про банкрутство конкретно визначити перелік видів майна, на які не може бути звернено стягнення в рахунок погашення боргів [5].

У цей же час керувати процедурами, спрямованими на подолання фінансових проблем громадян, буде арбітражний керуючий – професіонал з неплатоспроможності. За законопроектом арбітражний керуючий – фізична особа, призначена господарським судом у встановленому порядку у справі про банкрутство як розпорядник майна, керуючий санацією, керуючий реструктуризацією або ліквідатор із числа осіб, які отримали відповідне свідоцтво та включені до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України. Тобто має проводити всі процедури. Одна й та сама особа може здійснювати повноваження арбітражного керуючого на всіх стадіях провадження у справі про банкрутство.

Проектом запропоновано обов'язкову участь арбітражного керуючого у справі про банкрутство, що, на нашу думку, містить певні корупційні ризики та свідчить про зацікавленість авторів у запровадженні ще однієї монополії в судах, та практичне обмеження права на захист з огляду на кількість справ, що будуть розпочаті після набрання цим законопроектом чинності.

Крім того, новим Кодексом передбачено, що матеріали справи, у якій стороною є боржник щодо майнових спорів з вимогами до нього і його майна та провадження розпочато до відкриття провадження у справі про банкрутство, надсилаються до суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, котрий розглядає спір по суті в межах цієї справи. Фактично такий підхід дає безмежні можливості для зловживань зі складом суду та порушень під час розгляду справ.

Що стосується банкрутства фізичної особи, то, як уже зазначалося, участь арбітражного керуючого є обов'язковою. Безпосередньо грошову винагороду арбітражного керуючого у справі про банкрутство визначено в розмірі:

1) п'яти мінімальних заробітних плат за проведення процедури реструктуризації боргів боржника та трьох мінімальних заробітних плат за проведення процедури погашення вимог кредиторів;

2) п'яти відсотків від стягнутих із третіх осіб на користь боржника грошових коштів та трьох відсотків від вартості реалізованого майна у процедурі реструктуризації боргів боржника або погашення вимог кредиторів.

Також суд за заявою арбітражного керуючого або кредитора правочини (договори) фізичної особи, пов'язані з відчуженням або переданням в інший спосіб майна заінтересованим особам щодо боржника протягом року до відкриття провадження у справі про банкрутство, може визнати недійсними. Такий підхід дає безмежні можливості для зловживань і рейдерських захоплень, і є неприпустимим.

Крім того, суду надано право, а не обов'язок, зупинити провадження у справі про банкрутство

для вирішення у встановленому законом порядку питання щодо спадщини фізичної особи. Такий підхід також дає широкі можливості для зловживань.

Цікаво, що Кодексом не встановлено суму боргу для юридичних осіб, яка є підставою для початку процедури банкрутства. У свою чергу, для фізичних осіб справа про банкрутство відкривається господарським судом, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника – фізичної особи сукупно становлять не менше ста мінімальних розмірів заробітної плати, а до боржника фізичної особи – підприємця – не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом двох місяців після встановленого для їх погашення строку, якщо інше не передбачено цим Кодексом [2].

Фактично наразі 99,9% позичальників, які отримали валютні кредити, зобов'язані звернутися з відповідними заявами для початку процедури банкрутства. При цьому в разі невиконання боржником вимоги щодо обов'язкового подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство це тягне за собою незастосування до боржника положень цього Кодексу щодо звільнення від боргів.

Доволі сумнівною виглядає норма, за якою господарський суд за клопотанням кредитора або із власної ініціативи може прийняти рішення про тимчасову заборону без дозволу суду виїжджати за кордон на період розгляду справи в суді.

Необґрунтованим виглядає норма, у якій зазначено, що не підлягають реструктуризації чи прощенню (списанню) борги за кредитами, отриманими боржником на відпочинок, розваги, придбання предметів розкоші, а також борги. Це свідчить про непрофесійну і досить поверхневу підготовку цього Кодексу.

Ще одна корупційна норма, яка взагалі може звести нанівець усю процедуру банкрутства, надає право суду за вмотивованим клопотанням боржника та інших учасників провадження у справі про банкрутство виключити зі складу ліквідаційної маси майно боржника, на яке згідно із законодавчими актами України може бути звернено стягнення, але воно є необхідним для задоволення нагальних потреб боржника та його сім'ї [3].

Щодо наслідків для фізичної особи закриття провадження у справі про банкрутство, то й тут не обійшлося без казусів. Зокрема, фізична особа не звільняється від подальшого виконання вимог кредиторів після завершення судових процедур у справі про банкрутство та обов'язку повернення непогашених боргів щодо:

1) відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян;

2) стягнення аліментів;

3) інших вимог, які нерозривно пов'язані з особистістю фізичної особи.

Таким чином, наприклад, за договорами поруки особа не звільняється від взятих на себе зобов'язань.

Відповідно до ст. 124 Проекту Кодексу України з процедур банкрутства, передбачено процедури, які застосовуються щодо боржника: 1) реструктуризація боргів боржника; 2) погашення боргів боржника; 3) мирова угода.

Реструктуризація боргів використовується з метою виходу із кризової ситуації шляхом розстрочки, прощення боргів, зміни строків виплати платежів. Реструктуризація має здійснюватися відповідно до плану, в якому враховано доходи боржника, його майновий стан, визначено суми, які будуть щомісяця направлятися на погашення боргів, та суми, які залишаються боржнику. Не підлягають прощенню та реструктуризації борги за кредитами, отриманими на відпочинок, розваги, придбання предметів розкоші. Якщо план реструктуризації успішно виконується, боржник позбавляється боргів, а судова справа закривається [1].

Мирова угода застосовується шляхом врегулювання заборгованості на основі взаємних поступок. Такий механізм не є популярним при банкрутстві юридичних осіб, оскільки банкрутство в Україні переважно спрямоване на ліквідацію, ніж на оздоровлення, тож не думаємо, що ситуація з мировими угодами фізичних осіб буде кардинально відрізнятися.

Найбільш цікавою є процедура погашення боргів, вона вводиться, коли неможливо погасити борги кредиторів, тобто коли немає інших способів крім реалізації майна боржника. В цьому разі майно включається до ліквідаційної маси та продається з метою погашення вимог кредиторів.

"Вимоги, не задоволені за недостатністю майна, вважаються погашеними", – саме ця фраза у судових рішеннях є найбільш очікуваною для банкрута в Україні. Тобто суд ухвалює рішення про звільнення від боргів. Проте законопроектом передбачено, що громадяни не звільняються від подальшого виконання вимог, пов'язаних з аліментами, стягненням шкоди, заподіяної життю та здоров'ю.

Побічним ефектом від звільнення від боргів через банкрутство є неможливість протягом п'яти років після визнання боржника банкрутом брати на себе зобов'язання за договорами позики і кредитними договорами, а також укладати договір поруки, передавати майно у заставу без зазначення цього факту, бути зареєстрованим як фізична особа – підприємець, займатися професійною діяльністю, в якості адвоката, приватних нотаріусів, приватних виконавців [6].

Наразі правову спільноту очікує період пропозицій та зауважень до проекту кодексу. Прихильники банкрутства фізичних осіб наголошують на тому, що має існувати інструмент для виходу громадян із складних фінансових ситуацій в країні з нестабільною економічною ситуацією. Їх супротивники наголошують на великій ймовірності недобросовісного використання громадянами можливості списувати борги та умисне ухилення від повернення кредитів [4].

Висновки. Ми вважаємо, що даний Кодекс дасть змогу запровадити нову для вітчизняної економіки систему регулювання правових відносин із відновлення платоспроможності фізичних осіб, які сьогодні не врегульовані, але на нашу думку необхідно врегулювати повноваження арбітражного керуючого, шляхом зменшення його грошової винагороди при розгляді справ з питань банкрутства. Призначити контролюючий орган який буде здійснювати нагляд за арбітражним керуючим, при господарському суді, задля недопущення корупційних ризиків та справедливості вирішення справ про банкрутство фізичних осіб. Неодмінним залишається те, що проект нового кодексу – ще один крок на шляху до нової України, формування системи нового законодавства з запозиченням досвіду розвинутих країн.

Список літератури:

1. Бірюков О.М. Банкрутство громадян: за і проти / О.М. Бірюков // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 11. – С. 60-65.
2. Бірюков О.М. До питання удосконалення концепції законодавства про банкрутство / О.М. Бірюков // Вісник господарського судочинства. – 2011. – № 5. – С. 147-152.
3. Кравець Ростислав. Банкрутство по-новому [Електронний ресурс] // ЮРЛІГА. Режим доступу: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/168887_bankrutstvo-po-novomu.
4. Фоміна Олена. Новий законопроект про банкрутство: позбавитись боргів стане реально? [Електронний ресурс] // delo.ua. Режим доступу: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/novij-zakonoproekt-pro-bankrutstvo-pozbavitis-borgiv-stane-rea-339872/>.
5. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
6. Проект Кодексу України з процедур банкрутства [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63518.

Куценко Д.А., Бигвава Н.М.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ БАНКРОТСТВА ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ В УКРАИНЕ

Аннотация

В данной статье были исследованы законопроект Кодекса Украины из процедур банкротства. Проанализировано вопрос о банкротстве физических лиц, случаи, когда должник может обратиться в суд с заявлением о банкротстве, а также о функционировании данного закона в Украине. Место арбитражного управляющего в данной процедуре.

Ключевые слова: банкротство, физические лица, законопроект Кодекса Украины из процедур банкротства, долги, должник.

Kutsenko D.A., Bihvava N.M.

Yaroslav Mudryi National Law University

LEGAL ANALYSIS OF BANKRUPTCY OF INDIVIDUALS IN UKRAINE

Summary

In this article, the draft Code of Ukraine on bankruptcy proceedings was investigated. The issue of bankruptcy of individuals is analyzed, cases when the debtor can apply to the court with a statement on bankruptcy, and also about the functioning of this law in Ukraine. Place of the arbitration manager in this procedure.

Keywords: bankruptcy, individuals, Draft Code of Ukraine on the Bankruptcy Procedure, debts, debtor.